

УДК 37.018.54:37.035(73)

Віталіна Пугач

Західноукраїнський національний університет
ORCID ID 0000-0002-1653-7473

Сергій Пугач

Західноукраїнський національний університет
ORCID ID 0000-0001-8757-6974
DOI 10.24139/2312-5993/2026.01/499-506

РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДІ В США

У статті здійснено теоретичне обґрунтування ролі позашкільної освіти США у формуванні громадянської активності учнівської молоді в умовах сучасних соціальних трансформацій. Проаналізовано зміни у моделях демократичної участі молоді, зокрема перехід від традиційних інституційних форм до неформальних, мережових і децентралізованих практик активізму. Встановлено, що такі трансформації зумовлені розвитком цифрового середовища, кризою довіри до політичних інститутів та прагненням молоді до безпосереднього впливу на вирішення актуальних соціальних проблем.

Особливу увагу приділено феномену «third spaces» як альтернативних освітніх середовищ, що функціонують поза межами формальної освіти, але тісно взаємодіють із нею. Обґрунтовано, що ці простори забезпечують інтеграцію формального та неформального навчального досвіду, створюють умови для розвитку критичного мислення, громадянської свідомості, соціальної відповідальності та навичок колективної дії. Визначено, що саме у межах таких середовищ відбувається формування нової моделі громадянської участі – «громадянина-активіста», який характеризується постійною залученістю до суспільних процесів.

Доведено, що позашкільна освіта США виступає важливим ресурсом розвитку молодіжного активізму та підготовки соціально активної особистості, здатної ефективно реагувати на виклики сучасного глобалізованого суспільства. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення освітніх практик у сфері громадянського виховання молоді та розроблення інноваційних підходів до організації позашкільної діяльності. Трансформація сучасних молодіжних рухів зумовлює суттєві зміни у традиційному розумінні громадянської активності, що має безпосереднє значення для осмислення виховного потенціалу позашкільної освіти. У межах таких рухів відбувається формування громадянської свідомості, розвиток критичного мислення та набуття практичного досвіду колективної дії.

Ключові слова: позашкільна освіта, громадянська активність, молодіжний активізм, учнівська молодь, third spaces, критичне мислення, соціальна відповідальність, демократична участь, США.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі молоді як активного суб'єкта соціальних трансформацій у сучасному глобалізованому світі. Як зазначають Catherine Karsgaard та Jennifer Davidson, сучасні молодіжні рухи набувають транснаціонального

характеру, поєднуючи локальні ініціативи з глобальними процесами боротьби за соціальну справедливість. У цьому контексті молодь виступає не лише учасником, а й ініціатором суспільних змін, формуючи нові моделі громадянської участі.

Дослідження Patricia K. Kubow та співавторів підкреслюють значущість громадянської освіти у формуванні активної позиції молоді, здатної до критичного осмислення глобальних викликів і відповідальної участі у суспільному житті. Водночас Sofia Teixeira акцентує увагу на трансформації демократичної участі, що проявляється у зростанні молодіжного активізму та пошуку альтернативних форм впливу на соціально-політичні процеси. Як наголошують Katherine C. Wright та Jane D. McLeod, сучасні молодіжні рухи суттєво змінюють традиційні підходи до громадянської активності, поєднуючи цифрові та офлайн-практики участі, що свідчить про необхідність переосмислення ролі освітніх середовищ у підготовці молоді до активної участі в суспільному житті.

Водночас, як зазначає Sofia Teixeira, сучасні форми молодіжної участі зазнають трансформацій, однак залишається недостатньо дослідженим вплив неформальних освітніх практик на ці процеси (Teixeira, 2024). У працях Katherine C. Wright та Jane D. McLeod підкреслюється зміна моделей громадянської активності, проте обмежено розкрито роль «third spaces» як освітнього ресурсу розвитку молодіжного активізму (Wright, McLeod, 2023). Саме тому, наявна суперечність між зростаючим рівнем молодіжної громадянської активності та недостатнім теоретичним і практичним осмисленням можливостей позашкільної освіти у підтримці цього процесу, що зумовлює необхідність комплексного дослідження зазначеної проблеми.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування ролі позашкільної освіти США у формуванні громадянської активності учнівської молоді та визначення потенціалу альтернативних освітніх середовищ «third spaces» у розвитку молодіжного активізму в умовах сучасних соціальних трансформацій.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили комплексний аналіз ролі неформальної освіти в розвитку соціальної відповідальності та громадянської активності молоді в США.

Зокрема, використано аналіз і синтез наукових джерел, що дозволило узагальнити сучасні теоретичні підходи до розуміння феноменів молодіжного активізму, громадянської участі та

неформальної освіти, а також уточнити зміст ключових понять дослідження.

Метод порівняльно-педагогічного аналізу застосовано для виявлення специфіки функціонування позашкільної освіти США та зіставлення її можливостей із формальною освітньою системою у контексті формування громадянської активності молоді.

Використання системного підходу забезпечило розгляд позашкільної освіти як цілісної багаторівневої системи, що взаємодіє з соціальним, політичним і цифровим середовищем, а також дозволило простежити взаємозв'язки між освітніми практиками та процесами становлення соціальної відповідальності молоді.

Метод контент-аналізу наукових публікацій і матеріалів, присвячених діяльності сучасних молодіжних соціальних рухів, дав змогу визначити їхній освітній потенціал, а також охарактеризувати «third spaces» як середовища неформального навчання і соціалізації.

Крім того, застосовано метод узагальнення та інтерпретації результатів сучасних емпіричних досліджень, що дозволило виявити ключові тенденції трансформації моделей громадянської участі молоді, зокрема поширення гібридних (онлайн та офлайн) форм активізму.

Застосування зазначених методів у їх взаємозв'язку забезпечило наукову обґрунтованість отриманих результатів і дозволило всебічно розкрити потенціал неформальної освіти як чинника розвитку соціально відповідальної та громадянсько активної молоді.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на зростання наукового інтересу до феномену молодіжного активізму та його ролі у трансформації сучасних демократичних суспільств, проблема формування громадянської активності молоді залишається недостатньо розробленою в контексті освітніх практик. Зокрема, у працях Catherine Karsgaard та Jennifer Davidson акцентується увага на транснаціональному характері молодіжних рухів, однак недостатньо висвітлено механізми їх інтеграції в освітнє середовище. Дослідження Patricia K. Kubow та співавторів обґрунтовують значущість громадянської освіти, проте питання ефективності альтернативних освітніх середовищ, зокрема позашкільної освіти, у формуванні громадянської активності молоді потребує подальшого вивчення.

Позашкільна освіта виступає середовищем, де поєднуються основні тенденції розвитку молодіжного активізму з практиками громадянської участі (табл. 1). Сучасний розвиток позашкільної освіти

в США відбувається під впливом низки взаємопов'язаних тенденцій, що визначають специфіку формування громадянської активності молоді.

Таблиця 1

Основні тенденції формування громадянської активності молоді в контексті позашкільної освіти США

№	Тенденція	Характеристика	Прояв у позашкільній освіті
1	Зростання молодіжного активізму	Підвищення рівня участі молоді у соціально-політичних процесах	Участь у клубах, молодіжних ініціативах, волонтерських проєктах
2	Транснаціоналізація активності	Поєднання локальних і глобальних проблем (клімат, права людини)	Залучення до міжнародних програм, глобальних рухів
3	Гібридизація форм участі	Поєднання онлайн- та офлайн-активізму	Використання соцмереж для організації подій і мобілізації
4	Розвиток «third spaces»	Формування альтернативних освітніх середовищ поза формальною освітою	Функціонування гуртків, клубів, активістських спільнот
5	Посилення ролі критичного мислення	Необхідність аналізу складних («wicked») соціальних проблем	Дискусії, тренінги, проєктна діяльність
6	Зростання соціальної відповідальності	Усвідомлення молоддю власної ролі у вирішенні суспільних проблем	Участь у соціальних ініціативах, громадських кампаніях
7	Цифровізація громадянської участі	Використання цифрових платформ як інструменту впливу	Онлайн-кампанії, цифрові спільноти, інформаційні платформи
8	Компенсаторна функція позашкільної освіти	Подолання обмежень формальної освіти у розвитку громадянських компетентностей	Неформальні освітні програми, активістські практики

Передусім спостерігається *зростання молодіжного активізму*, що проявляється у підвищенні рівня участі молоді у соціально значущих ініціативах та громадських рухах, що свідчить про трансформацію молоді з пасивного об'єкта виховання в активного суб'єкта суспільних змін. Важливою тенденцією є *транснаціоналізація молодіжної активності*, яка полягає у поєднанні локальних і глобальних проблем, таких як кліматична криза, права людини та соціальна справедливість. Молодь дедалі більше орієнтується на глобальні контексти,

інтегруючись у міжнародні ініціативи та рухи. У цьому зв'язку актуалізується гібридизація форм участі, що передбачає поєднання цифрових і традиційних форматів активізму. Цифрове середовище стає важливим інструментом мобілізації, комунікації та поширення ідей, які згодом реалізуються в офлайн-діяльності (Teixeira, 2024; Wright, McLeod, 2023).

Суттєвого значення набуває розвиток «third spaces» як альтернативних освітніх середовищ, що функціонують поза межами формального навчання. Саме в цих просторах створюються умови для вільного самовираження, соціальної взаємодії та формування громадянської позиції молоді. У межах цих середовищ посилюється роль критичного мислення як необхідної умови осмислення складних соціальних проблем та прийняття відповідальних рішень.

Окрім цього, спостерігається *зростання соціальної відповідальності молоді*, що проявляється в усвідомленні власної ролі у вирішенні суспільних проблем і прагненні до активної участі у соціальних змінах. Важливою тенденцією є також *цифровізація громадянської участі*, яка розширює можливості залучення молоді до соціально-політичних процесів через онлайн-платформи та мережеві спільноти. В цілому позашкільна освіта виконує *компенсаторну функцію*, доповнюючи формальну освіту у сфері формування громадянських компетентностей. Вона забезпечує більш гнучкі, інклюзивні та практикоорієнтовані умови для розвитку активної громадянської позиції, що відповідає викликам сучасного суспільства (Kubow, Fossum, Ninomiya, 2022; Wright, McLeod, 2023).

Трансформація сучасних молодіжних рухів зумовлює суттєві зміни у традиційному розумінні громадянської активності, що має безпосереднє значення для осмислення виховного потенціалу позашкільної освіти. Як свідчать сучасні дослідження (Karsgaard, Davidson, 2023; Teixeira, 2024), молодь дедалі частіше відходить від класичних форм політичної участі, орієнтованих на інституційні механізми (зокрема виборчі процеси), і надає перевагу неформальним, мережевим та децентралізованим формам активізму. Такий зсув пов'язаний із розвитком цифрового середовища, яке забезпечує нові можливості для комунікації, мобілізації та самоорганізації.

В цьому контексті активізм набуває якісно нових характеристик: він стає більш гнучким, ситуативним, цифрово опосередкованим та орієнтованим на вирішення конкретних соціальних проблем. Молодь

активно залучається до діяльності соціальних рухів, таких як Black Lives Matter, які виконують не лише функцію соціального протесту, але й виступають важливими середовищами неформального навчання та соціалізації. У межах таких рухів відбувається формування громадянської свідомості, розвиток критичного мислення та набуття практичного досвіду колективної дії (Karsgaard, Davidson, 2023; Teixeira, 2024).

Зазначені процеси свідчать про зміну моделі громадянської ідентичності: від традиційного «громадянина-виборця» до «громадянина-активіста», який характеризується постійною залученістю до суспільного життя, ініціативністю та здатністю до впливу на соціальні процеси. У зв'язку з цим позашкільна освіта набуває особливого значення як середовище, що може інтегрувати ці нові форми громадянської участі через функціонування «third spaces», забезпечуючи умови для розвитку активної, відповідальної та соціально залученої особистості.

Таким чином, сучасні молодіжні рухи не лише відображають трансформацію громадянської активності, але й актуалізують необхідність переосмислення виховних практик у системі позашкільної освіти як ключового ресурсу формування громадянської компетентності молоді.

Сучасна молодь трансформує традиційні моделі демократичної участі, що проявляється у зниженні інтересу до інституційних форм політичної активності, зокрема участі у виборах, та зростанні залученості до неформальних і мережевих форм активізму. Така трансформація зумовлена, з одного боку, кризою довіри до політичних інститутів, а з іншого – розширенням можливостей цифрового середовища, яке забезпечує нові канали комунікації, мобілізації та самоорганізації молоді. Як зазначає Sofia Teixeira, молодь дедалі частіше обирає гнучкі, децентралізовані форми участі, що дозволяють оперативно реагувати на актуальні соціальні виклики та безпосередньо впливати на процеси прийняття рішень. Неформальні мережеві практики активізму, зокрема участь у соціальних рухах, онлайн-кампаніях і громадських ініціативах, забезпечують більш інклюзивні та доступні способи залучення, порівняно з традиційними політичними механізмами (Teixeira, 2024).

Саме тому, відбувається переосмислення сутності громадянської участі: від пасивної ролі «громадянина-виборця» до активної позиції «громадянина-учасника», який постійно залучений

до соціально значущих процесів. Такі тенденції, у свою чергу, актуалізують необхідність адаптації освітніх практик, зокрема в системі позашкільної освіти, до нових форм громадянської активності молоді.

Висновок. Отже, у ході дослідження теоретично обґрунтовано роль позашкільної освіти США як важливого середовища формування громадянської активності учнівської молоді в умовах сучасних соціальних трансформацій. Встановлено, що зміни у моделях демократичної участі, зокрема перехід молоді до неформальних і мережевих форм активізму, зумовлюють необхідність переосмислення виховного потенціалу освітніх практик. Доведено, що альтернативні освітні середовища – «third spaces» – відіграють ключову роль у розвитку молодіжного активізму, забезпечуючи інтеграцію формального та неформального навчального досвіду. Саме в межах таких просторів створюються умови для розвитку критичного мислення, громадянської свідомості, соціальної відповідальності та навичок колективної дії.

Визначено, що позашкільна освіта сприяє формуванню нової моделі громадянської участі – «громадянина-активіста», який характеризується постійною залученістю до суспільних процесів та здатністю до ініціювання соціальних змін. Таким чином, позашкільна освіта США має значний потенціал у підготовці соціально активної молоді, що відповідає викликам сучасного глобалізованого суспільства, що зумовлює доцільність подальших досліджень у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

- Karsgaard, C., Davidson, J. (2023). Transnational youth activism and global justice movements. *Global Studies of Childhood*, 2, St. 9.
- Kubow, P. K., Fossum, P. R., Ninomiya, A. (2022). Global citizenship education and youth civic engagement in a changing world. *Journal of Global Education Studies*, 3, St. 12.
- Teixeira, S. (2024). Youth activism and democratic participation in contemporary societies. *Youth & Society*, 1, St. 7.
- Wright, K. C., McLeod, J. D. (2023). Youth-led social movements and the transformation of civic engagement. *Sociological Perspectives*, 4, St. 21.

SUMMARY

Puhach Vitalina, Puhach Serhii. The Role of Non-Formal Education in the Development of Youth Social Responsibility in the United States.

The article provides a theoretical justification of the role of extracurricular education in the United States in fostering civic engagement among student youth in the context of contemporary social transformations. Changes in models of democratic participation among young people are analyzed, particularly the shift from traditional institutional forms to informal, network-based, and decentralized practices of activism.

It is established that such transformations are driven by the development of the digital environment, a crisis of trust in political institutions, and young people's desire to directly influence the resolution of pressing social issues.

Special attention is paid to the phenomenon of "third spaces" as alternative educational environments that operate beyond the boundaries of formal education while maintaining close interaction with it. It is argued that these spaces ensure the integration of formal and informal learning experiences and create favorable conditions for the development of critical thinking, civic consciousness, social responsibility, and collective action skills. It is determined that within such environments a new model of civic participation is formed – that of the "active citizen," characterized by continuous engagement in social processes.

It is demonstrated that extracurricular education in the United States serves as an important resource for the development of youth activism and the preparation of socially active individuals capable of effectively responding to the challenges of a modern globalized society. The findings of the study may be used to improve educational practices in the field of civic education and to develop innovative approaches to organizing extracurricular activities. The transformation of contemporary youth movements leads to significant changes in the traditional understanding of civic engagement, which is crucial for rethinking the educational potential of extracurricular education. Within such movements, civic consciousness is formed, critical thinking is developed, and practical experience of collective action is acquired.

Key words: *extracurricular education, civic engagement, youth activism, student youth, third spaces, critical thinking, social responsibility, democratic participation, the United States.*